

Transactie, implicatie en insinuatie: naar een betere samenwerking

Jeremy Boissevain

In zijn recente besprekingsartikel (1975) over mijn boek *Friends of Friends* (1974) gebruikt Brunt een manier van argumenteren die men in wetenschappelijke kringen zelden ontmoet, namelijk het, zonder bewijsvoering, verdacht maken door implicatie en insinuatie. Ik zal proberen dit duidelijk te maken door enkele voorbeelden te geven:

In de eerste plaats stelt hij op blz. 203, dat mijn benaderingswijze onder de algemene noemer 'methodologisch individualisme', ook wel eens als 'egotripping' geïdoodverfd, gebracht kan worden. In navolging van Anthony Quinton (1974: 52) verstaat hij onder 'methodologisch individualisme'.

'... the insistence that trans-human social objects (institutions, groups, social system and movements) are nothing more than individual human beings related to one another and interacting in certain specific ways' (202).

Nergens toont hij echter aan, dat de drie B's, Barth, Bailey en Boissevain, die hij beticht voorstanders te zijn van het 'methodologisch individualisme', voldoen aan die definitie. Dat behoeft niet te verbazen, want alle drie hebben zowel in hun etnografische als ook in hun theoretische werken over groeperingen en instituties gesproken als meer dan de som van interacterende mensen. Neem bijvoorbeeld de elegante analyse van kasten en politieke bewegingen, die Bailey voor India gemaakt heeft (cf *Caste and the Economic Frontier* (1957) en *Tribe, Caste and Nation* (1960)), deze bewegingen duidt hij in *Stratagems and Spoils* (1969) aan als morele groepen.

Een ander voorbeeld is de manier waarop Barth (1962 en 1969) kasten en ethnische groeperingen heeft behandeld. Denk ook aan de Maltese rituele moieties, die door mij meerdere malen uitvoerig beschreven en geanalyseerd zijn, o.m. in *Friends of Friends*. Geen van deze figuraties wordt door de auteurs geanalyseerd in termen, die hen aanspraak geeft op de titel van methodologisch individualist. Toch insinueert Brunt dit wel.

Hij beweert, dat ik in 1968 gepostuleerd zou hebben:

'... dat het in de antropologie *alleen* nog maar moet gaan om het bestuderen van 'het individu' – en de door hem gecreëerde, vluchtige egocentrische sociale formaties zoals coalities – *in plaats van* om groepen, formele organisaties of maatschappijen' (204, cursivering van mij, JB).

Dit is pertinent onjuist. Ik schreef toen het volgende:

'We must, I believe, begin by reversing the logical order of social priority. The accent must shift from the *group* towards the *individual*. Ultimately it will fall somewhere in between. Social behaviour must no longer be regarded as a variable purely dependent on larger groups. Certainly membership in groups influences behaviour.'

But the group itself may be the product of individual action and drives. I do not advocate a return to the simplistic functionalism of Malinowski, which saw human behaviour and institutions as the consequence of biologically and psychologically motivated needs (shelter, sex, love, etc.). Nor do I suggest that the individual is the only relevant social factor. Nonetheless we must build the individual into our view of society in his own right and not just as a member of groups, or as a variable dependent on an institutional complex' (1968: 544; zie ook 552-553).

Uit het citaat blijkt duidelijk, dat er geen sprake is van belangstelling voor individuen *alleen* of *in plaats van* groepen. Integendeel, ik heb ervoor gepleit om beide, zowel groepen als individuen, in de analyse te betrekken. Het analytisch accent moest m.i. verschuiven van corporatieve groepen of instituties, die tot dan toe alle aandacht hadden gekregen, naar doelgericht met elkaar interacterende personen, zodat zowel aan groepen als individuen recht zou worden gedaan.

Volgens Brunt zou ik de 'pretentie' hebben 'een nieuwe antropologie en sociologie, op z'n minst een nieuwe theorie . . .' (205) te willen introduceren.

Juist om te voorkomen, dat zich bij onzorgvuldig lezen, dit soort misverstanden zou voordoen, heb ik er in mijn inleiding op gewezen, dat het in *Friends of Friends* niet ging om een nieuwe theorie:

'It is not, however, my object to provide a tightly formulated theory, but only to suggest a series of questions about particular social patterns and processes and indicate some of the concepts needed to answer them' (1974: 9).

Dat is toch duidelijk geformuleerd?

Het insinuerende karakter van Brunt's bespreking komt onmiskenbaar naar voren, wanneer hij Barth met Hobbes identificeert en Bailey met Machiavelli. Zonder bewijs wordt door hem gesteld: 'Boissevain is met beide klassieken verwant' (206). Het heeft mij verbaasd om van dit soort argumentatie in een wetenschappelijke publikatie kennis te moeten nemen.

Hoewel ik het met Brunt eens ben, dat aspecten van het mensbeeld, zoals ik dat in *Friends of Friends* hanteer, iets gemeen hebben met die van het mensbeeld van o.a. Adam Smith, ben ik toch zeer benieuwd van hem te horen, waar ik beweerd of gesuggereerd zou hebben, dat het najagen van eigen belang 'ons op het goede spoor zal leiden' (207). Het betreft hier weer een geval van insinuatie. Dit keer om mij uit te kunnen maken voor een verdediger van 'het bekende vroeg-liberaal principe van de 'onzichtbare hand' (207).

Op dezelfde bladzijde schrijft Brunt:

'Het mag dan waar zijn, dat de sterke nadruk op manipulerende individuen en de suggestie van een 'vrije markt' situatie waarin individuen transacties met elkaar aangaan, reële verschijnselen zijn in maatschappijen als Italië, Spanje, Griekenland of Malta – favoriete onderzoeksgebieden van de aanhangers van de netwerkbenadering – het lijkt mij ontoelaatbaar om hiervan dan maar zelfstandige theorieën met een universele pretentie te maken (207).

Hierover wil ik twee opmerkingen maken:

Ten eerste heb ik nooit beweerd, dat mensen waar dan ook transacties met elkaar aangaan als in een 'vrije markt' situatie. Brunt staft zijn beweringen nergens met bewijzen in de vorm van citaten uit mijn publikaties. Wél heeft Asad (1972) gepoogd aan te tonen dat Barth (1959) dat deed. Weer een poging tot schuldig verklaren door insinuatie? Ten tweede is het Brunt's goed recht het niet eens te zijn met het analytisch perspectief, waarvan hij *meent*, dat ik het hanteer. Maar zonder *voorbeelden* te geven van situaties, waarop dit perspectief niet van toepassing is,

kan hij niet *au sérieux* genomen worden door de lezer als hij over 'ontoelaatbaar' spreekt.

Of het wetenschappelijk toelaatbaar is het soort schuld-door-implicatie argumenten te gebruiken dat Brunt hanteert, laat ik aan het oordeel van de lezer over.

Dan is er nog een interessant punt. Brunt geeft zijn artikel een leuke titel: 'Crisisverschijnselen in de antropologie: enkele aantekeningen bij het 'bovenbazen perspectief'. Het begint modieus met een citaat uit Marten Toonder's *De Bovenbazen*. Terecht verwacht de lezer, omdat het een besprekingsartikel is, te lezen hoe het bovenbazenperspectief zich in *Friends of Friends* toont, vooral omdat Brunt zweepslagen belooft uit te delen:

'Grote bezwaren heb ik echter tegen Boissevain's pretenties, zijn mensbeeld en sommige van zijn redeneringen. En deze bezwaren zijn variaties op die, welke ook tegen de andere B's en het hele genre antropologie dat zij vertegenwoordigen, *voor zover het stoelt op het bovenbazenperspectief*, naar voren gebracht kunnen worden' (206, curs. van mij, JB).

Maar de lezer wacht tevergeefs. Nergens zet Brunt uiteen, hoe en wanneer *Friends of Friends* op een bovenbazenperspectief stoelt. Dat is eigenlijk niet verrassend, omdat ik juist (vooral in hoofdstuk 8) geprobeerd heb aan te tonen, hoe ontoereikend een Baileyaans bovenbazenperspectief is, én dat een perspectief, dat ook voldoende aandacht schenkt aan de belangen en strategieën van de 'kleine luyden', veel meer inzichten verschaft in conflictsituaties. Brunt toont wél aan, dat Bailey en Barth een baas-boven-baas-perspectief geadopteerd hebben. Dus Boissevain, omdat zijn naam met een B begint en hij nogal eens naar deze auteurs verwijst, ook? Wie met twee 'boosdoeners' omgaat (of door een recensent met ze in dezelfde categorie gestopt wordt) wordt kennelijk door hen besmet. Kortom, wéér een voorbeeld van schuld-door-vermeende-medeplichtigheid.

Omdat Brunt zich zo verzet tegen transactionalisten, had ik graag van hem gehoord, hoe zijn eigen analyse in *Stedeling op het Platteland* (1974) in feite verschilt van het soort analyses, dat de drie vermaledijde B's hebben gemaakt (bv. Bailey 1957, 1960, 1963; Barth 1959, 1964; Boissevain 1965, 1969, 1970). Het was instructief geweest, wanneer de criticus aan de hand van voorbeelden uit zijn eigen werk aangegeven had, hoe het dan eigenlijk zou moeten. Maar dat is waarschijnlijk te veel gevraagd van iemand wiens boek in vele opzichten een schoolvoorbeeld is van de aanpak, die hij verwerpt. Brunt wekt evenwel de indruk bij de lezer, dat wat hij voorstelt, en dus ook doet, wezenlijk anders is dan dat wat de transactionalisten doen. Het is vermakelijk te zien, hoe bij deze tegenstander van het z.g. bovenbazenperspectief de concurrentie tussen de sterke mannen van de Stroomkerken, de heren Bovenbaas (sic), Harms en Jansen en hun verzuilde aanhang, juist de ruggegraat van zijn betoog vormt. Bovendien hebben belangrijke onderdelen van Bailey's begrippenapparaat zijn analytisch perspectief bepaald, o.a. het streven naar macht als uitgangspunt (29-30), het onderscheid tussen normatieve en pragmatische regels (58-59), het inkapselen (75), en aanhang rekruteren en onderhouden als centrale taken van een leider (206).

Wetenschappers hebben vaak kritiek op elkaars formuleringen. Maar als wij erover schrijven, laat de kritiek dan gefundeerd zijn en een positieve bijdrage vormen tot het verbeteren of verwerpen van het gehanteerde paradigma. Met haarklove-rijen en slordig gefundeerde argumenten schiet niemand iets op, integendeel. Men gebruikt schaarse hulpbronnen — tijd en energie — om te vernielen, in plaats van op en uit te bouwen.

Brunt was constructiever geweest, wanneer hij meer aandacht had besteed aan de opvallende overeenkomsten tussen het werk van Boissevain, hemzelf en Thoden van Velzen (bijvoorbeeld 1973). Wij allen hebben politieke processen benaderd vanuit een min of meer transactionalistisch, vooral Baileyaans, perspectief. Niemand was daar geheel tevreden mee, omdat Bailey's perspectief juist stelde op een bovenbazen-uitgangspunt (normatieve regels, geformuleerd door diegenen, die de normen bepalen — de machtigsten), en een geloof in symmetrische d.w.z. gelijk opgebouwde en uitgeruste conflictgroepen. Alle drie werkten wij in maatschappijen, die radikaal van elkaar verschilden, en vonden, dat het zeer moeilijk was om in de praktijk te kunnen spreken van normatieve regels. Alle drie meenden wij voorts dat de conflictgroepen niet begrepen konden worden, tenzij men een perspectief toepaste, dat rekening hield met topdogs én underdogs én de relatieve schaarste van economische hulpbronnen. Wij allen, tenslotte, hebben, misschien in tegenstelling tot Bailey en Barth, klasse-achtige verschijnselen geanalyseerd met een redelijke mate van succes zonder gebruik te maken van een (neo-)marxistisch perspectief.

Juist het feit, dat wij klasse-achtige tegenstellingen en coalities met succes konden benaderen vanuit een transactionalistische invalshoek, is belangrijk. Het bewijst namelijk, dat het marxistisch paradigma niet het enige is, dat klassetegenstellingen aankan. Het bewijst tevens, dat transactionalisten en marxisten geen rivalen hoeven te zijn, maar van elkaar kunnen leren.

Meer aandacht voor dit soort overeenkomsten zal de nederlandse antropologie sneller vooruit helpen dan de parochiale afbakening van eigen terreintjes en paradigma'tjes, wat zo kenmerkend is voor de wetenschap in dit kleine land.

Literatuur

- Asad, Talal (1972), *Market Model, Class Structure and Consent: A Reconsideration of Swat Political Organization*. *Man* 7: 74-94.
- Bailey, F. G. (1957), *Caste and the Economic Frontier*. Manchester University Press.
- (1960), *Tribe, Caste and Nation*. Manchester: University Press.
- (1963), *Politics and Social Change*. London: Oxford University Press.
- (1969), *Stratagems and Spoils*. Oxford: Basil Blackwell.
- Barth, F. (1959), *Political Leadership Among Swat Pathans*. London: The Athlone Press.
- (1962), *The System of Social Stratification in Swat, North Pakistan*. In E. R. Leach, ed., *Aspects of Caste in South India, Ceylon and North-West Pakistan*. Cambridge: University Press, 1962, pp. 113-146.
- (1964), *Nomads of South Persia*. London: Allen & Unwin.
- (1969), ed., *Ethnic Groups and Boundaries*. London: Allen & Unwin, pp. 9-38.
- Boissevain, Jeremy (1965), *Saints and Fireworks: Religion and Politics in Rural Malta*. London: The Athlone Press.
- (1968), *The Place of Non-Groups in the Social Sciences*. *Man* 3: 542-546.
- (1969), *Hal-Farrug: A Village in Malta*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- (1970), *The Italians of Montreal: Social Adjustment in a Plural Society*. Ottawa: Royal Commission for Bilingualism and Biculturalism.
- (1974), *Friends of Friends: Networks, Manipulators and Coalitions*. Oxford: Basil Blackwell.

- Brunt, Lodewijk (1974), *Stedeling op het Platteland*. Meppel: Boom.
- (1975), Crisisverschijnselen in de Antropologie; enkele aantekeningen bij het 'bovenbazenperspectief'. *Sociologische Gids* 75/3: 202-209.
- Quinton, Anthony (1974), Critical Theory: On the Frankfurt School. *Encounters* 43: 43-53.
- Thoden van Velzen, H. U. E. (1973), Coalitions and Network Analysis. In Jeremy Boissevain and J. Clyde Mitchell, eds., *Network Analysis*. The Hague: Mouton, pp. 219-250.

Het perspectief van een boze baas

L. Brunt

Boissevain's reactie op mijn artikel over 'crisisverschijnselen in de antropologie' kenmerkt zich door woede en verontwaardiging. Zonder enige bewijsvoering zou ik hem verdacht hebben gemaakt door implicatie en insinuatie.

Hij maakt zich kwaad over de aanduiding *methodologisch individualisme*, die ik — zij het met enige aarzeling, doch niet zonder rechtvaardiging (zie mijn artikel, p. 203 en 208, noot 3) — voor zijn benadering heb gekozen. Voor iemand die, zoals Boissevain, hooghartig zijn neus optrekt voor het parochiale afbakenen van eigen veldjes, vink ik zijn reactie minstens nogal overtrokken. Men leze op p. 9 van *Friends of Friends* zijn uitspraken na over hoe wij volgens hem coalities, groepen, instellingen, maatschappijen, patronen, processen en momenten moeten zien. Men leze bijvoorbeeld ook hoe hij op pp. 18 en 19 van zijn boek een vrijwel identiek uitgangspunt van Barth met grote instemming aanprijst. Wellicht heb ik geen oog voor de fijnere nuances in Boissevain's argumentatie, want ik kan toch met de beste wil van de wereld niet inzien, waarin deze uitgangspunten zo verschillen van die van het methodologisch individualisme zoals ik dat omschreef. Als hij er echter op staat om zijn eigen paradigma het etiket 'transactionalisme' op te plakken, zal ik hem daarover niet lastig vallen.

Ik zou Boissevain er ten onrechte van hebben verdacht, dat hij een nieuwe theorie voorstaat en teveel zou willen uitgaan van het individu. Hij corrigeert mij zeer terecht: hij heeft niet met zoveel woorden gezegd dat hij uit is op een nieuwe theorie, althans géén theorie die 'tightly formulated' is. Ik heb deze conclusie echter getrokken op grond van zijn *pretenties*. In *Friends of Friends* en in andere publicaties heeft hij geen goed woord over voor bestaande theorieën in de antropologie en sociologie. Hij wijst ze af als ontoereikend in vrijwel ieder opzicht en laat er geen twijfel over bestaan dat hij zijn eigen benadering op z'n minst *logischer* (Boissevain 1968: 544) en *realistischer* (Boissevain 1974: o.m. pp. 5, 7, 12, 17-19) vindt. Een nieuwe 'benadering' of een nieuwe 'theorie'? Wie is er nu eigenlijk onduidelijk? Ik kan me over deze woordknibbelarij niet opwinden.

Ook de plaats die ik 'het individu' in deze nieuwe benadering had toegedacht kan Boissevain's vreugde niet opwekken. Ik kan echter niet anders concluderen uit zijn herhaalde opwekkingen om de maatschappij te beschouwen vanuit het standpunt van het individu en zijn egocentrische netwerk (bijv. 1974: 24 e.v.) of uit zijn opmerking, dat hij zijn belangstelling verliest zodra sociale vormen groepen zijn ge-